

פטנטים, חברות התרופות וסל התרופות

:: יהונתן קלינגר

(מסויימת) לדאוג לבריאותם של אזרחיה. אם הדאגה לבריאות אינה רק "שירות ציבורי נטו", הרי זה משום המעורבות הגדולה של גורמים בינלאומיים ובעלי אינטרסים כלכליים. ההבנה כי הבריאות נמצאת במרכז רווחת האדם, וכי חובת המדינה לדאוג לבריאות אזרחיה, עוררה לא מעט מחלוקות באחרונה, כאשר ברק אובמה הביא לראשונה בתולדות ארצות הברית לרפורמה בתחום זה. בישראל, חוק ביטוח בריאות ממלכתי הביא לרפורמה של ממש כשקבע כי כל אזרח ישראלי זכאי לשירותי בריאות על פי סל שתקבע המדינה. אולם, חברות מסחריות המשווקות ביטוחי בריאות משלימים מנסות להביא לכך שחלק מהטיפולים לא יכנסו לסל הבריאות (על פי דו"ח מרכז מחקר ומידע של הכנסת 25.11.2001). משאביו של סל הבריאות מוגבלים, בין היתר בגלל הצורך של המדינה לאזן בין בריאות תושביה לבין אינטרסים חשובים אחרים. לדעתי, תחום הבריאות שונה מהותית מתחומים חברתיים אחרים. בתחום זה, גם אם אתה אוחז בהשקפה סוציאליסטית, עליך לומר: תפקיד המדינה הוא להסיר את החסמים שיצרה המונעים תחרות.

אחת הבעיות הברורות ביותר בשירותי הבריאות היא מחיר הטיפול הרפואי. לפי נתוני ההסתדרות הרפואית, אחד מכל שמונה אנשים ויתר על טיפול רפואי מסיבות כלכליות. מספרים דומים מציגה גם עמותת "לתת" וכן הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. מחיר הטיפול הרפואי גבוה מכמה סיבות. ראשית, עלות הכשרת הרופאים והלימוד בבתי הספר לרפואה מביאה להיצע מועט מדי של רופאים. שנית, שכרם של הרופאים מקוטב מאוד, כך שרופא מנוסה ומומחה משתכר עשרות אלפי שקלים ורופא מתחיל בקושי משתכר שכר מינימום. שלישית, טיפולים רפואיים, ובין היתר תרופות, מוגנים על ידי חוקי הקניין הרוחני, אשר נועדו לתמרץ יוצרים, ובפועל מטילים עלות נוספת על המערכת.

מאבקים חברתיים ממוקדים לא פעם במטרות מיידיות ונקודתיות: מאבק נגד סגירת מעון יום, מאבק לשיפור תנאי העסקה או הנגשה של תחבורה ציבורית לנכים וכדומה. הנאבקים לא תמיד שואלים את עצמם את השאלה הבאה: מה הם המשאבים הדרושים לתיקון העוול שנגדו הם מתקוממים, כיצד אפשר להשיגם ומה מחירם. המאבק להרחבת סל התרופות הוא דוגמה לכך. פעילי המאבק אינם שואלים את עצמם כיצד תמומן ההרחבה ומי פרט לחולים, יהנה ממנה (חברות התרופות למשל). כשבוחנים את הסוגיה במבט מקיף יותר רואים שיש דרך אחרת להוזיל את עלויות הבריאות: צמצום (או ביטול) של הפטנטים על תרופות.

פעילי המאבק להרחבת סל הבריאות אינם שואלים את עצמם כיצד תמומן ההרחבה ומי פרט לחולים, יהנה ממנה (חברות התרופות למשל).

הזכות לבריאות היא חלק מ"ההכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם", ומהווה חלק חשוב מהזכות לחיים. זכות זו מטילה על המדינה חובה

הראש היהודי חמציא לנו פטנטים

הטיפול הרפואי. מנגד, שינוי השיטה מהיסוד יוכל להביא לפתרונות טובים יותר.

לפתוח את השוק

עלות סל הבריאות היא 350 מיליון ש"ח בשנת 2010. על פי נתוני משרד הבריאות, הרווח לתושבי ישראל מפקיעתם של פטנטים (והאפשרות לייצור תרופות גנריות) עמד ב-2007 על 170 מיליון ₪. מכאן שעל ידי קיצור תקופת הפטנט בשנה אחת ניתן יהיה להגדיל את סל התרופות בכ-50% כל שנה. כך מרוויח הציבור פעמיים: ראשית, החברה הופכת בריאה יותר, יצרנית יותר, מועילה ומפותחת יותר, ושנית, היא מפיקה יותר מאותם משאבים עצמם.

פטנטים (ודפוסים אחרים של "קניין רוחני") אינם זהים לקניין במובנו הקלאסי, וחשוב לזכור זאת. החוקים המגנים על הפטנטים הם בעצם דיני הגבלת תחרות ולא דיני קניין. הפטנט מקנה למפתח התרופה את היכולת להיות היחיד שמתפרנס ממנה. פקיעת הפטנט אינה אוסרת עליו להמשיך לייצר, היא פשוט פותחת את השוק, מאפשרת לשחקנים אחרים לייצר גם הם את התרופות אך במחירים זולים יותר כיוון שהם יכולים לחיות מפירות המחקר של אחרים. כניסתה של ישראל ל-OECD עוכבה, בין היתר, בעקבות חוסר הנכונות של ישראל להגן בכל מחיר על פטנטים, אולם מסיבות תעסוקתיות ולא מסיבות חברתיות.

מדי שנה מתקבצים עוד ועוד ארגונים חברתיים להפגנות למען סל התרופות. לעיתים חברות התרופות מממנות את המחאה הציבורית ומקדמות מדיניות שתבטיח העברת כסף לכיסן, על ידי ניצול ציני של אנשים חולים. למה הדבר דומה? למפרסמים בערוץ 2 שיקנו זמן פרסום כדי לתמוך בחקיקה שתגדיל את זמן הפרסום. חברות התרופות רוצות שירכשו את התרופות שלהן ויודעות שהגוף היחיד שיש לו די כסף כדי לרכוש אותן הוא המדינה.

החסמים העיקריים שמייקרים את שירותי הבריאות נוצרו על ידי המדינה, שהעניקה זכויות כמו-קנייניות לפיתוחים והגבילה את התחרות החופשית. אותם חסמים מתמרצים גופים בעלי אינטרס כלכלי לקדם חקיקה שמחזקת את אחיזתם עוד יותר ונוגדת את טובת הציבור. במצב כזה, על מנת להביא שינוי יש לשנות את תפיסת המאבק: לא עוד מאבק על הגדלת סל התרופות, אלא מאבק בעד קיצור משך פטנטים ואיסור רישום פטנט על תרופות שפותחו על חשבון המדינה.

דיני הפטנטים מגינים על המצאות, בכל תחום טכנולוגי, שהן חדשות, מועילות, ניתנות לשימוש תעשייתי ויש בהן התקדמות המצאתית (סעיף 3 לחוק הפטנטים). בפועל, חלק ניכר מהפטנטים ניתנים לתרופות אשר פותחו על חשבון משלם המסים (כך קבע דו"ח מרכז מחקר ומידע של הכנסת מיום 20 מאי 2002, "מחקר רפואי בישראל"). בצורה זו הפטנט, שנועד להגן על ממציא הרעיון שהשקיע זמן וכסף, מגן על החוקרים פעמיים: ראשית, המחקר מומן על ידי גורמים ציבוריים (לפחות באופן חלקי). שנית, המדינה לא דורשת כלל דריסת רגל במחקר ושיתוף הציבור בתוצאותיו. המונופולין שמעניק הפטנט לחוקר לייצר את התרופה בצורה בלעדית מונע את השימוש החברתי היעיל באותה תרופה. הפטנט נותן למפתח התרופה תקופה ארוכה בה הוא המחזיק היחיד בזכות לייצרה, ולכן הוא חופשי לקבוע את מחירה כמחיר שמגלם את עלות הפיתוח והשיווק. מונופול זה גורם לרמת מחירים גבוהה בתחום התרופות ומונע מהחולים (העניים יותר) את הנגישות לתרופות.

אלא שמחיר התרופות מגולם בשלישית על ידי דיני הפטנטים. בפעם השלישית משלם הציבור מכיסו (באמצעות מיסוי) על התרופה כאשר היא נכנסת לסל התרופות. כך נוצר מצב בו ארגונים חברתיים נאבקים להגדלת סל התרופות, ובפועל נאבקים על מנת להגדיל את רווחתם של בעלי ההון שמחזיקים קניין רוחני ונהנים הן ממונופולין ממשלתי והן מכך שהממשלה מממנת את מחקריהם. בחלק ממדינות העולם כבר מתחילים קמפיינים ספורדיים הדורשים למנוע מתן פטנטים על המצאות שפותחו על ידי מענק ממשלתי. כך, מחקר שמומן הן על ידי חברת תרופות והן על ידי הממשלה, או שניתנו לו מענקים ממשלתיים, לא יהא זכאי להגנת פטנט, אלא ישוב לציבור מתוך הכרה באינטרס הציבורי לבריאות אשר המדינה מעוניינת להגן עליו.

כל עוד לא בוטל הנוהג להעניק פטנטים על מחקרים שמומנו על ידי המדינה, מתקיים מנגנון סיבובי לפיו הארגונים החברתיים נאבקים למען אינטרס מובהק של בעלי הון ונגד האינטרס שלהם. בטווח הקצר מימון של תרופות אכן ישפר את בריאות הציבור, בטווח הארוך הדבר יהיה דומה להקמת מפעל מזהם ליד עיירת פיתוח: יתהוו מקומות עבודה, אנשים יעבדו, ירוויחו כסף, והחברה תצטרך לשאת בעלויות

בעלי ההון שמחזיקים קניין רוחני ונהנים הן ממונופולין ממשלתי והן מכך שהממשלה מממנת את מחקריהם.

על ידי קיצור תקופת הפטנט בשנה אחת ניתן יהיה להגדיל את סל התרופות בכ-50% כל שנה.

יהונתן קלינגר הוא עורך דין ובלוגר בעל תואר שני במשפטים ועוסק בתחום דיני המידע.

 <http://2jk.org>